

En minnesbeskrivning av en 93-årig f.d.

Lantbrukare , som är född i Husie församling, och varit där i 30 år i sitt fädernehem.

Hur det gick till med skörden i den tiden.

Jag börjar med rågen. Där är 50 tunland till stället, som innehaves nu av två av mina systerdöttrar. Det var då i den tiden indelat i 7 lotter, således cirka 7 tunland i varje. Far min han ville helst ha hugget den på en dag, för att få den samtidigt torr. För att hinna med den behövdes 12 arbetare. 3 att (pjetta), hugga, 3 att taga upp, 3 att binda och 3 att dra samman och sätta upp i hovar. Då skulle folket vara samlade kl. 4 att äta frukost, som bestod av smör och bröd samt kaffe. Sedan började arbetet, när det var mycken dagg fallen på natten. Så dela dom på sig , så att 6 pjetta och 6 tog upp till kl. 7. Då skulle de äta dafre. Så var det en halv timmes rast, sen börja 3 och 3 tillsammans den övriga tiden av dagen till kl. 9 på kvällen. Under dagens lopp vanka 5 måltider, frukost och dafre som ovan nämnts, sedan lillmidda bestående av stenkakor av kornmjöl med krusbärsgröt på. kl. 10 Middag, kl. 12 bestående av lutfisk och risengröt. Efter middagen en timmes rast. Under den tiden skulle liarna slipas. Sedan gick arbetet till kl. 4. Då kom far och mor ut med midaftans mada, som bestod av ett kringelsticke siktebröd med smör, ost och

3531

på, ibland honung om där var någon. Sedan gick arbetet till kl. 9, så skulle de ha (nadre) kvällsmat, som bestod av öl och mjölk tillsammans. Till alla mältiderna vankades en sup till mans. Dagspenningen var en 3 daler till en karl, lika med 50 öre. Och en plåt till en kvinna likamed 35 öre. Detta var angående huggning av rågen.

Sedan om hemkörningen.

Det var det är där blev intill 80 hofva med 60 kärvar i vardera. På grund av små vagnar med träaxlar. Där var tre par hästar, så den kordes merendels in på dagen eller till kl. 9 på kvällen. De gick i trav både med lass och tomvagn. Det var angående rågen.

Vete odlades inte mer än till husbehov, dels därför att den var svår att tröska av halmen med plejel.

Sen kommer jag till kornet. Det skulle först mejas. Man fäste såkallade mejespäder på lieskaftet som skulle lägga säden jämnt, så att de kunde gå bra att nega den, när den legat ett par dagar, var där mycket grönt i den, fick den ligga längre.

Så till bindningen. Det fick kvinnfolket göra. Där behövdes dubbelt så många att nega och binda säden som att hugga den. Det gick till på flera olika sätt. Bästa sättet att binda med långhalm och räg, som var tröskad med plejel.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

3531

Man tänker 6 bindare och 3 kärvbärare, som kan vara barn på 8-10 års ålder, följer med bindarne. När de samlat ihop säd till en neg, så tager två av bindarna av en kärva på det sättet. Kunde en bindare hinna med 12-14 trafa om dagen, en trafe är 20 neger, det gick på ett annat sätt, när manfolket hade tid att vara med att nega. Då skulle en karl kunna nega till två bindare. Man snodde band av säden. De kunde hinna med att binda mer, men där spiltes en del säd. Detta var om kornet.

På samma sätt med blandsäd och hafre. Ärtor och vicker skulle blott huggas och vändas till de blevo torra att köra hem. När den sista säden höggs hände det ofta att en hare sprang ut, ibland två. Sedan all säden var huggen skulle lien strykas. Det hette "ingen ostruken lie ur marken". Angående bindningen så ville ingen vara den sista, ty det ansågs som en skam. Ty sista negen fick namnet städaren. Den skulle alla de närvarande bindarna binda vars ett band om, och den skulle sättas upp i den hov som skulle stå till sist. Då den skulle köras hem skulle alla på gården, som varit med på hösten åka med och lassa, och städaren skulle sättas mitt i lasset och hållas rätt upp. Så bar det av i full trav hem i logen och portarna stängdes. Angående lagningen av säden skulle den, som läg närmst väggarna lägga med rotändarna mot väggen, därför att råttor och möss icke skulle göra så stor skada.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

s.k.

s.l.

Så skall jag tala om linodlingen. Fröet skall säas tjoskt, så att det ligger tätt intill vartannat, för det spirar sig icke ju tätare det står. Dels finare blir tafven och det bör helst säas i fin lermulla, som är ren av ogräs. Men hur det är blir det något som bör lukas bort, när linet blir en halv aln högt.. Men det bör ske i torrt väder, för annars trampas den ner i jorden. När linet blir moget drages det upp med roten och bindes ismåneger, som sättas upp i "stuger", där den bör stå tills den blir torr. Och sedan köres den hem på logen och tröskas med plejel. Den lägges med negerna tätt intill varandra över hela loggolvet. Så tröskas först den ena sidan, sedan vändes den andra sidan upp och tröskas till det blir rent. Så köres den ut på åkern och bres ut på sädesstubben, där den är längst, för att den ej skall komma för nära marken. Då den legat där en tid tills det inre i stråna blir skört, sanlas det ihop med en handräfsa och bindas i kärfver. Då är det färdigt att brytas och det tillgår så: där gräves en grav på tre alnars djup (c:a 2 meter) och 6 alnar lång och $1\frac{1}{2}$ aln bred. Så lägges en flage över att breda ut linet på, så lägges ett bål mitt i graven med bränne och torv. Det skulle vara en pålitlig och rörlig kvinna, som skulle passa linet, så att det ej tog eld på flagen. Så börjas brutningen. De kunde inte vara mer än 6 högst 7 brutare till ovan beskrivna inrättning. Då det första pålägget var färdigt, skulle alla ha en lock vardera. Så lades nytt lager på flagen till nästa gång. För att

det skulle bli någon ordning med det skulle alla brutarna vara färdiga på en gång att få en annan lock. Så lade varje brutare i sin bunke, till då blev 20 lockar, vilket kallas ett "tjyf", som bands i en knippa. En brutare kunde hinna med 3 tjyf på dagen. Alla gjorde sig nöda om att göra det bästa. Ty då det var slut för dagen så skulle "torkerdkan", så kallades den kvinnan, som passade linet på torkan, granska alla knipporna. Så blev det brudegille på kvällen, som bestod av fisk och risengröt samt kakor och kaffe.

Sen kommer vi till sjättningen. Det var endast kvinnfolket, som utträttade det. Först skulle linet "skittsjättas", kallades det, så att mesta av "skäfarn" kunde komma av. Sedan skulle det renskättas. Det som då slogs av kallades "skättefall". Sedan skulle det häglas. Det som då gick ifrån kallades blåner. Det som då blev kvar till sist kallades "hör". Det var så långt. Sen blev det kårdning och spinning och vävning och blekning innan det blev färdigt att begagnas. Allt detta gjordes för hand av kvinnfolket under vintern. Det, som de själv inte kunde hinna med på stället fick husmans kvinnorna sköta.

Så kommer rotfrukterna. Det gick till på samma sätt som nu med potatisen. Då sattes inte mer än till husbehov. Man använde ett redskap som kallas "år". Först drog man i jorden en gång, som kallades tvära. Sen harvades den. Så när potatisen skulle sättas körde man åter med ett "år", men något lättare.

Ungefär 4 tum i jorden sattes potatisen i varannan fåra. Sedan det börjades använda potatis till brännerierna, sattes där mycket mera. Då börjades bylka, vilket gick mycket fortare. Då lades potatisen i fårorna på ungefär en fots avstånd mellan varje. Och sedan klyvdes bylkarna. När då potatisen var färdig att komma upp harvades den. Då den blev ungefär en halv aln lång, hupades den ibland två gånger.

Socketbetsodlingen i Skåne började i början av 1800-talet. Då byggdes där en fabrik av en tysk, som hette Lackman. Men den gick blott några år. Tiden var väl inte mogen då. Dels därför att jorden ej var "drajnerarad" och i låg kultur, på grund av dålig gödning. Då fanns ingen konstgödning. Så blev det uppehåll en tid. Sen byggdes en fabrik vid Säbyholm. Där gick det bättre och år 1869 byggdes Arlöv sockerfabrik. 1885 Staffanstorps, sedan på 1890-talet byggdes många fabriker i Skåne. Betodlingen började icke i stort förrän Arlöv sockerfabrik var byggd.

I mitt fädernehem började vi odla betor 1858. Vi körde till Malmö med dem till "Persviks sockerfabrik". Vi hade i flera år blott 1 tunnland ungefär, ty det var då mycket mer arbete med dem på den tiden. Man skulle först tvära till dem med en "är" sedan klösa och bylka till dem, ty det sattes på bylk med hand. Så hade man fröet i ett förkläde, som bands om livet och så en liten hacka i högra handen som man gjorde hål till fröet. Och så togs fröet i förklädet med den vänstra handen och lades i hålet. Sedan trycktes jorden till med en liten tronla, som drogs

med hand. När då betorna var uppkomna hackades det för hand närmst radan, sedan kördes med en häst mellan radorna med enradig hacka. Då de blevo gallrefärdiga, sattes på samma gång där som var någon mista nya plantor. Så en tid efter haspades de. Sedan uppfanns en enradig sättmaskin att sätta en häst för, som tryckte jorden till på samma gång den satte. Men allt detta gick försent. Så uppfanns en annan maskin att sätta på en vanlig sånaskin, som sätter fyra rader, och så hackade därefter. Till upptagningen användes samma sorts redskap som grep och kniv. Jag minns även många besvärliga skördeår. 1848 regnade det mycket under räghösten, så att den grodde i hovarna och blev nästan oduglig till bröd. Men den övriga säden blev mycket bra i synnerhet ärtorna. I den tiden blev ärtorna icke mogna förrän i slutet av augusti. Det var senare sorter än nu. Men det året blevo de mycket vackra och ränta bra. Ett par pund tröskare kunde tröska 6 tunnor per dag med plejel. Då fick de var trettonde tunna. Men så skulle de föda sig själv. Priset det året var inte mer än 6 riksdaler tunnan.

1855 kom åskregn, den 26 juli, som tog så att marken blev så blöt, att man med möda kunde köra på den. I de största hälorna stod vattnet över saden, så att det gick mycket till spillo.

1867 var ett vått år. Det började i februari med snöslask, och det varade i lång tid. Det föste på vaggarna, så att kalk och rapping, då det töade i synnerhet. Skorstenspiprna på landet där en stor del ramlade ner på grund av rästensnur uppe i

takasen, som blött upp, så att tyngden av skorstenen icke kunde stå emot. Den 13 maj kom mycken snö. Den dagen skulle bevaringspågarna marchera till tvedora. En stor del av dem blev förkylta så att de kunde intet uträtta under mötet. Då var där mycken säd sädd. Så blev det uppehåll i fjorton dagar. Rågen var en halv aln lång. Den trycktes ner av snön som där hade gått en trumla över den, men den blev ändå bra. Sommaren var regnig och kall, hösten likaså. Då vårsådden skulle hostas regna det så mycket, så att den blev rent igenomvåt, så att man måste lösa kärvarna och klufva den med bandet under, för att då de blevo torra binda dem på nytt, och sätta upp den så att de kunde bli torra. Potatisen skändes mycket det året. 1868 var ett mycket torrt år. Det var en bra vår och säden kom mycket bra upp, men sedan blev det torrt hela sommaren, så att träden icke kunde plöjas upp. På den tiden skulle träden ligga till färarbete till midsommar. Många fick inte plöjt den förrän i oktober, så att rågen blev sent sädd. Säd på lättare jord blev brådmogen med dålig kärna. På lerjorden blev kärnan bra, men halmen kort, så att den var svår att hugga. Man måste samla upp den med handräfsor. Den tidens handräfsor var av trä. med sådana tänder som inte kunna samla upp korta strå, så att man måste plocka upp kornaxen med handen. I den tiden säddes mest sexradigt korn. Det var skörare i sträet än de tväradiga, så axen bröts lätt av. På grund av den torra sommaren och

hösten blev där inte något bete till kreaturen på hösten , så att det måste stallas in i början av september. Först i oktober började det att regna. Oktober månad var mycket varm det året. Då växte spillsäden upp och en del som legat även på jorden hela sommaren så att det en stor del gick i ax i slutet av oktober, Så sattes djuren ut om dagarna . Om nätterna fick dom ingen föda. Så varade betet hela november månad. Fodret av halmen blev så litet att den del av djuren måste slaktas. På grund därav blevo de så billiga att en slaktko köptes för 25-30 kr., en kalvko för 50 kr. På grund av det låga priset såldes ej så många då foderbristen blev stor. Som nödfoder revs ner de sist täckta halmtaken. Man sanlade ihop gräsrot , säv och löv som bifoder. Potatisen blev mycket dålig det året. Där bildas ingen potatis förrän i augusti månad så att den fick stå och växa till i slutet av oktober. I mitt fädernehem hade en husman satt 3 skäppor potatis. Det är vanligt, att potatisen tages opp i mitten av september och han ville taga opp dem då. Så kördes upp varamnan rad och där blev ej mer än 2 skäppor och det var icke större än hasselnötter. Så sade min far till honom att han kunde låta den andra hälften stå till i slutet av oktober och han gjorde så. Där blev 12 skäppor rätt stora potatis. Nu får jag sluta angående upplysningen om skörden och därmed sammanhängande detaljer. Så skall jag tala om hösttagillet, som i den tiden var regelbundet varje år.

9591

Till det slaktades ett ~~am~~ eller en kalv till soppa och stek. Så skulle alla bjudas, som varit med i arbetet under hösten, även deras barn. I mitt fädernehem var vi två syskon, som "fölla" är vid den tiden. En syster till mig var född den 23 september 1836 och jag den 5 oktober 1839. Då ställdes till med gillet en av dagarna, då det blev mera högtidligt. Vanligen bjöds de till middag kl. 2, som bestod av soppa med morötter och pepparrotssås, så efterrätt av hembakade kakor, klenor och goaränskakor med sylt till. Så tackades husbondefolket för maten, sedan fick de äldre manfolken en tobakspippa att röka av, och spelade kort på samma gång. De yngre lekte och dansade. Så bjöds toddy och kaffe. De äldre manfolken fick toddy, som lagades av husmodern i ett ölglas med några bitar socker och varmt vatten och ett brännvinsglas "rum". Fruntimren och barnen fick kaffe och veteskorpor å bolla. Så roade sig på nytt de yngre med lekar och dans, stundom de äldre med, till midnatt och däröver. Då skulle de ha mat på nytt som bestod av fisk och risengröt samt en goaränskaka till slut. Sedan gick de glada och belåtna till sina hem.

Nu slutar jag att skriva mer denna gång, ty jag ser dåligt, jag kan inte se mer än med det ena ögat. Det är andra är ett emaljöga, och jag ber om ursäkt för, att jag har skrivit med blyertspenna. Jag kan ej skriva med bläck numera. A.P.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

70
10